

Asia: VN/1281/2020

Lausuntopyyntö hallituksen selonteosta kotoutumisen edistämisen uudistamistarpeista (luonnos)

Lausunnonantajan lausunto

Yleiset selontekoa koskevat kommentit

Diakonissalaitoksen käsityksen mukaan nyt arvioitavana oleva kotouttamaiselontekoluonnos on merkittävä ja oikeansuuntainen askel kotouttamisen edistämisessä. Selonteon taustalla on eduskunnan tarkastusvaliokunnan mietintö vuodelta 2018 sekä eduskunnan sen käsittelyn tuloksena antamat lausumat tammikuussa 2019.

Diakonissalaitoksen toiminnalla yhteiskunnan haavoittuneimmassa asemassa olevien ihmisten ja väestöryhmien parissa on runsaasti kosketuspintaa kansallisen kotouttamispolitiikan linjausten kanssa. Kohtaamme työssämme erilaisia maahanmuuttajaryhmiä, pakolaisia, turvapaikanhakijoita, paperittomia, yksin tulleita alaikäisiä, asunnottomia, työttömiä, vailla koulutusta olevia, luku- ja kirjoitustaidottomia sekä vain äidinkieltään osaavia henkilöitä. Osallistumme väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisevään työhön.

Kotouttamispolitiikan kehittämishaasteista keskeisimmät liittyvät käsityksemme mukaan prosessien nopeuttamiseen, kielitaidon parantamiseen, yksin tulleiden alaikäisten suojan vahvistamiseen, työllisyys- ja koulutuspolulle johtavan valmentamisen lisäämiseen, naisten osallisuuden vahvistamiseen sekä ihmiskaupan torjumiseen. Näiden haasteisiin vastaamisessa lähtökohtana tulee olla ihmisoikeuksien vahvistaminen ja tinkimätön jokaisen yksilön ihmisarvon kunnioittaminen. Kotouttamispolitiikassaan Suomen tulee pitää kiinni kansainvälisistä sitoumuksistaan ihmisoikeuksien noudattamisessa ja edistämisessä.

Hyvin toimiva kotouttamispolitiikka on keskeinen väline, jolla suomalainen yhteiskunta yksilön ihmisarvoa kunnioittaen saa käyttöön sen inhimillisen voimavaran, osaamisen ja osaamispotentiaalin, joka sisältyy maahamme hakeutuvaan väestöön. Tänne pyrkivät tulee nähdä enemmän mahdollisuutena kuin uhkana, samalla kun yhteiskunnan turvallisuudesta asianmukaisesti huolehditaan. Sujuvasti toimiva kotouttamisprosessi on käsityksemme mukaan ratkaisevassa asemassa myös rikollisuuden ja erilaisen väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisemisessä.

Kommentit lukuihin 1-6: Tilannekuva ja keskeiset muutostekijät. Pyydämme tarvittaessa kirjaamaan vain tiiviin yleisen lausunnon luvusta ja yksityiskohtaisesti vain tärkeimmät kommentoitavat tai mahdollisesti puuttuvat asiat.

Selonteon tilannekuvaosio on valaiseva. Aivan oikein kiinnitetään huomiota siihen, että maahanmuuttajat tulevat hyvin erilaisista taustoista ja erilaisilla perusteilla, ja tämä tulee huomioida kotoutumisen arvioinnissa ja kotouttamisen edistämisessä.

Kun työllisyyden edistämisellä on positiivisia vaikutuksia sekä yksilön kotoutumiselle että koko yhteiskunnan kestävyydelle, on selvää, että tähän tulee kiinnittää erityistä huomiota. Kannusteet ovat samansuuntaiset. Maahantulijoiden heterogeenisyys koulutustaustan ja ammattitaidon kohdalla vaatii joustavuutta ja monipuolista keinovalikoimaa, jolla kyetään kohtaamaan yksilölliset tarpeet ja potentiaali. Tärkeä havainto on se, että myös pakolaistaustaisten joukossa on korkeasti koulutettua väkeä.

On hyvä, että naisten selvästi miehiä heikompi asema työmarkkinoilla asema nostetaan esiin tässä yhteydessä. Tämä on erityinen haaste tasa-arvoisuuteen ja yhdenvertaisuuteen pyrkivässä yhteiskunnassamme.

Työmarkkinoiden digitalisaatio synnyttää uusia syrjäytymisriskejä kaikkien matalasti koulutettujen väestöryhmien kohdalla. Maahanmuuttajien parissa syrjäytymisriskit tässä kysymyksessä ovat keskimääräisiä suuremmat ja tähän tulee pystyä vastaamaan.

Ulkomaalaispolitiikan ja maahanmuuttopolitiikan julkisessa keskustelussa kysymys perheen yhdistämisen mahdollisuuksista ja rajoista ulkomaalaislainsäädännössä on käynyt ajoittain kiivaana. Lapsen etua ei aina ole huomioitu siten kuin YK:n Lapsen oikeuksien sopimus edellyttää. Siksi on tärkeätä, että selonteossa näkyy ymmärrys perheen merkityksestä: ”Lasten tilanne on sidoksissa heidän perheensä tilanteeseen. Huono-osaisuuden periytymisen ehkäisemiseksi tarvitaan vanhemmuutta tukevia keinoja. Perheenjäsenet ovat kuitenkin toisilleen usein tärkeä voimavara: perheen läsnäolo Suomessa on yhteydessä muun muassa parempaan työllisyyteen ja itsearvioitun kielitaitoon verrattuna niihin, joiden perhe asui muualla.” Erityistä huomiota tulisi kiinnittää lapsiin ja nuoriin, jotka elävät eri kulttuurien välissä, ja esimerkiksi kielitaidon osalta joutuvat toimimaan (kulttuuri)tulkkeina perheessä.

Ihmisarvonäkökulmasta on huomionarvoista, että selonteossa nostetaan esiin maahanmuuttajiin kohdistuvan syrjinnän kotoutumista estävä vaikutus. Riski joutua rikoksen uhriksi on kantaväestöä korkeampi. Erityisen vahingollista on rakenteellinen syrjintä työelämässä, opiskelussa tai julkisissa palveluissa. Syrjintäkokemukset lisäävät epäluottamusta viranomaisiin ja yhteiskuntaan ja muodostavat esteen kotoutumiselle.

Kommentit lukuun 7: Maahanmuuttajien työllisyyden ja osallisuuden edistäminen

Viranomaisten ja oppilaitosten kouluttaminen monikulttuurisuuskysymyksissä -> tulevaisuudessa on entistä paremmin huomioitava palveluja kehitettäessä, että kenet suljetaan niiden ulkopuolelle (esim. korkeat kielitaitovaatimukset). Yhteiskuntaan osallistumisen kynnys ja esteet matalimmiksi.

Lähtömaassa hankitun osaamisen tunnistaminen on tärkeää. Tällä hetkellä moni kokee joutuvansa aloittamaan Suomessa nollassa. Aiemman koulutus- ja työtaustan huomioiminen ja lisäkoulutuksella vahvistaminen nopeuttaisivat siirtymistä työelämään.

Osa nuorista on tehnyt lähtömaassaan töitä ja osa käynyt koulua. Lähtökohtaisesti nuorilla toive löytää paikkansa yhteiskunnassa, oppia kieli ja päästä mahdollisimman pian työelämään. Kuitenkin suomalaisessa yhteiskunnassa on hyvin vaikea löytää työpaikka ilman koulutusta. Ammattiopintojen yleissivistävät aineet ja niiden oppimäärä, kuten ruotsin kielen ja englannin kielen opiskelu tuottavat opiskelussa vaikeuksia. Tämä on ymmärrettävää, koska nuoret eivät opiskele omalla äidinkielellään, vaan suomen kielellä, joka sekkin on heille vielä vieras kieli. Toisaalta taas lähtömaassa paljonkin koulua käyneille nuorille lukio-opiskelu Suomessa on lähes mahdotonta, TE-toimisto ei ole hyväksynyt lukio-opintoja työmarkkinatuen saamiseksi, vaan edellyttänyt peruskoulua tai ammattiopintoja. Olisi tärkeää miettiä ammatillisen koulutuksen räätälöimistä esim. kevyemmiksi tai enemmän yksilöllistäen (esim. pitkään työtä lähtömaassa tehneille) maahanmuuttajanuorille.

Pakolaistaustaisten asiakkaiden asioissa TE- toimistojen asiantuntijoiden olisi tärkeää toimia yhteistyössä kotouttamispalveluiden sosiaaliohjauksen kanssa. Tämä vahvistaisi moniammatillisen osaamisen hyödyn ja tarjoaisi ajantasaista tiedonsiirtoa kotoutujan kanssa työskenteleville. TE-toimistojen asiantuntijoille tulisi laatia täydennyskoulutusmateriaalia maahanmuuttajien kanssa työskentelyn erityispiirteistä.

Traumatisoituneiden, sekä luku- ja kirjoitustaidottomien pakolaisten työllistymisen tueksi olisi tärkeää luoda rakenteita, jotka yhdistävät moniammatillisen hoidon ja kuntoutuksen palvelut tiiviimmäksi yhteistyöksi työllistymisen palvelujen kanssa.

Kotouttamista voidaan edistää myös valmennuksella, joka kattaa paitsi työttömän työnhakijan/ työvoiman ulkopuolella olevan intensiivisen kokonaisvaltaisen valmennuksen, niin myös työyhteisöjen valmennuksen monimuotoisen työyhteisön tukemiseksi. Toimenpiteissä on mainittu viestintä, mutta sitä olisi syytä tarkentaa eli kenelle kaikille viestintää olisi tärkeää suunnata, jotta vastaanottavuus paranisi. Työnantajille, työyhteisöille, koko väestölle?

Ammatillinen koulutus: ehkäistään pudokkuutta, Tuodaan esille pudokkuuden riskitekijät ja niiden seuranta => kohdistetaan tukea ammatillisessa koulutuksessa oleville riittävän varhain ja oikea-aikaisesti.

Tällä hetkellä ammatillisiin opintoihin siirrytään hyvinkin heikoilla opiskelutaidoilla sekä suomen kielen taidolla. Kun ammatillista koulutusta käytetään keskeisenä kotouttamisen väylänä, tulisi siihen kohdistaa nykyistä enemmän resursseja, jotta maahanmuuttajaopiskelijat saavat tarvitsemansa tuen opintojen loppuun suorittamiseen. Varsinaisen tukiovetuksen lisäksi kohderyhmä tarvitsee usein sosiaaliohjausta ja tehostettua opinto-ohjausta sekä nykyistä parempaa perehdyttämistä työelämään (myös opintoihin kuuluviin työharjoitteluihin).

Psykiatrisen hoidon piiriin pääseminen. Nuoret tarvitsevat paljon kuuntelua, tunteiden käsittelyä ja toivon ylläpitämistä. Psykkiset sairaudet ovat vieraita tietyissä kulttuureissa ja psyykkisistä

sairauksista puhuminen on vaikeaa. Kaikki nämä luovat isot haasteet nuorten hyvinvoinnille. Poliittisesti epävakaat tilanteet lähtömaassa aiheuttavat nuorille isoa turvattomuutta. Nuoret tasapainoilevat Suomessa lähtömaan ja uuden kulttuurin välillä. Kun nuori olisi valmis psyykkisen hoidon piiriin, tulee esteeksi erikoissairaanhoidossa valitettavan usein kieliongelma. Erikoissairaanhoidossa koetaan, etteivät voi hoitaa, kun on eri kieli. Esim. vakavan itsetuhoisuuden hoidossa erikoissairaanhoidon osaaminen olisi tärkeää. Nuoret kokevat mm. kauhun tunteita ja pelko-oireet ja painajaiset ovat tavallisia. Näihin olisi tärkeä saada vakauttavaa hoitoa ja erikoissairaanhoidon apu. Mahdollisuus käyttää erikoissairaanhoidon palveluita tulisi taata nuorille ja madaltaa hoitokontakteihin pääsemistä. Psykiatrisen hoidon piiriin pääsyyn on myös pitkät jonot. Hoitoon pääsy ja hoidossa pysyminen erityisen vaikeata. (Hoitoon ei pääse, jos ei ole kielitaitoa! Tulkkien käyttömahdollisuuksia tulee parantaa!)

Ohjaamojen psykososiaalinen tuki ei aina riitä. Tarvitaan pitkäjänteistä, kokonaisvaltaista ja intensiivistä tukea. Oma työntekijämalli. Ryhmävalmennusta monimuotoisessa ryhmässä.

Yksin maahan tulleille on kehitetty Olohuone -toimintaa, joka on matalan kynnyksen toimintaa, jossa kansalaistoiminnan tuella vahvistetaan nuorten uskoa tulevaisuuteen ja luodaan vertaistuen paikkoja.

Lasten ja nuorten kohdalla on huomioitava se, että vanhemmat eivät välttämättä pysty tukemaan heitä opinnoissa tai tulevaisuuden suunnittelussa heikosta suomen kielen taidosta ja yhteiskuntajärjestelmän tuntemuksesta johtuen. Nuorten on tärkeää saada asiantuntija-apua monipuolisesti ja matalalla kynnyksellä, jotta he eivät jää tuttavien kautta kuultujen huhupuheiden varaan. Tällä hetkellä maahanmuuttajat nojaavat vahvasti omiin verkostoihinsa, joista saadut tiedot ja neuvot eivät välttämättä ole oikeita tai hyödyttäviä.

Kehitetään sellaisia (osin vapaaehtoisuuteen perustuvia) tuen muotoja, joissa perheet tukevat perheitä eli kotoutuneiden perheiden tai kantasuomalaisen perheiden systematisoitu tuki vasta maahan tulleille.

Tärkeää huomata ylisukupolvisten haitallisten ilmiöiden tunnistaminen ja niihin puuttuminen ajoissa ja soveltuvien keinoin.

Sotepalveluissa tulee huomioida kulttuuritulkkien käyttö sekä lapsen että perheen kanssa työskentelyssä. Lisää luottamusta viranomaisyhteistyössä. Lisäksi tärkeä tehdä yhteistyötä koko verkoston kanssa. Lapsille ja vanhemmille omat hoitopolut. Huomioida traumatyö lastensuojelussa.

Kommentit lukuun 8: Nopeutetaan kotoutumisen käynnistymistä

Turvapaikanhakijanuorten epätietoisuus oleskeluluvasta tai jatkoluovasta aiheuttaa vaikeutta asettua Suomeen. Erityisesti ajatus joutuuko palaamaan lähtömaahan tai kotimaahan, jossa ei ole asunut useampaan vuoteen tai ei koskaan. Odottaminen hidastaa nuorten kotoutumista, koska heillä ei riitä tarpeeksi voimavaroja, energiaa ja motivaatiota niihin asioihin, mitä toivottava kotoutuminen vaatisi, kuten koulunkäynti, kielenopiskelu ja yhteiskuntaan asettuminen. Epävarmuus ja niistä aiheutunut näköalattomuus vaikuttavat kotoutumisprosessiin. Lupaprosessien huomattava

helpottaminen ja jouduttaminen olisi edellytys onnistuneelle kotoutumistyöskentelylle. Tällä hetkellä esim. pysyvän oleskeluluvan hakemiseen on noin vuoden jono.

Kommentit lukuun 9: Parannetaan ohjauksen ja neuvonnan saatavuutta maahanmuuttajille

Monikielistä ohjausta tehdään paljon järjestöissä, joissa neuvojen oma asiantuntemus saattaa olla vähäinen -> yhteistyö ja viestintä järjestöille, jotta heidän osaamisensa vahvistuu.

Kulttuuritulkkien kouluttaminen: monikieliset neuvojat, jotka tuntevat sekä suomalaisen yhteiskunnan, että maahan muuttaneen oman kulttuurin. Heidän kauttaan siltojen rakentaminen ja osallisuuden lisääminen.

Jälkihuolto. Vaikka nuoren olisi arvioitu hyötyvän ja tarvitsevan jälkihuoltoa ja siihen olisi oikeus aina 25 ikävuoteen asti, niin jälkihuolto kuitenkin lakkaa, kun nuori saa kansalaisuuden. Tätä ei voi pitää kohtuullisena. Jälkihuollon mahdollistaminen sitä tarvitsevalle nuorelle olisi ennakoivaa apua mahdollisille myöhemmille tuentarpeille. Suomalainen yhteiskunta näyttäytyy nuorille maahanmuuttajille byrokraattisena (terveydenhuolto, KELA jne.). Nuorilla tulisi olla aina joku työntekijä, jolta saa avun vaikeisiin tilanteisiin. Järjestelmä on hyvin monimutkainen ja jälkihuollon tulisi olla niin tiivistä, että se mahdollistaisi järjestelmän opettelun.

Kommentit lukuun 10: Luodaan kotoutumisohjelma alkuvaiheen kotoutumisen tukemiseksi

Kielitaidon oppiminen liitetään aitoihin toimintaympäristöihin kuten työpaikoille tai vapaa-aikaan

Työllistetään tukipalveluihin muuta kuin suomea äidinkielenään puhuvia. Kielitaidon muodostaman kynnyksen tulisi olla matalampi.

Kehitetään kotona oleville äideille päivätoimintaa, jonka aikana voidaan jo opetella suomen kieltä (tällaisia hankkeita on jo toteutettu esim. avoimessa päiväkodissa ja vanhemmat mukaan kouluun - toiminnassa). On tärkeää, että maahanmuuttajaäidit saavat luotuja verkostoja kodin ulkopuolelle sekä pääsevät alkuun kieliopinnoissa, vaikka olisivat yhä vanhempainvapaalla.

Avainasemassa ovat valmentaminen ja peruskouluopetus.

Kommentit lukuun 11: Kotoutumisen edistäminen tukemaan osaajien pysyvyyttä ja osallisuutta

-

Kommentit lukuun 12: Vahvistetaan kumppanuuksia ja järjestöjen roolia

Diakonissalaitos pitää hyvänä, että selonteossa tunnustetaan kolmannen sektorin järjestöjen merkitys kotouttamisen edistämiseksi. Eduskunnan edellyttämä järjestöjen ja vapaan sivistystyön osuuden kasvattaminen kotouttamisessa on kiinnostava linjaus, joka on mahdollista vain, jos järjestöjen toiminnan riittävä rahoitus samassa yhteydessä turvataan.

Järjestökenttä on heterogeeninen, ja eri järjestöillä on erilaista osaamista ja valmiutta ottaa vastaan tai kasvattaa toiminnassaan tämän kaltaista tehtäväkenttää. Matalan kynnyksen toimijoina, osana kansalaisyhteiskuntaa, järjestöillä on viranomaisorganisaatioita helpompaa tarjota tilaa puutteellisella kielitaidolla tai koulutuksella varustetuille henkilöille ja ottaa kotoutumista edistävään toimintaan mukaan ns. kokemusasiantuntijoita. On myös tärkeätä, että jatkossakin tuetaan maahanmuuttajien omien yhdistysten toimintaa sekä demokratiataitoja ja osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia.

Diakonissalaitos yhtyy näkemykseen, että viranomaisten ja kansalaisyhteiskunnan toimijoiden yhteistyötä on tarve kehittää, jotta eri toimijoiden vahvuuksia voidaan paremmin hyödyntää. Kotoutumisen kumppanuusohjelmalla on tässä keskeinen merkitys.

Selonteossa arvioidaan oikein järjestöjen rahoitukseen liittyviä ongelmia. Ongelmat korostuvat pienissä järjestöissä. Järjestöjen roolin vahvistaminen edellyttää sitä, että rahoituksen hakuun, myöntämiseen ja raportointiin liittyviä prosesseja kehitetään määrätietoisesti sujuvammaksi ja hallinnollisesti kevyemmäksi.

Järjestöjen rahoituksen kannalta suuri merkitys tulee olemaan mahdollisilla muutoksilla, joita tullaan tekemään Veikkauksen tuottojen käytön ohjaamisessa. Järjestöjen riippuvuus eduskunnan tekemistä budjettipäätöksistä ja siten rahoitusta koskeva epävarmuus saattaa kasvaa. Veikkauksen tuottojen merkittävän heikkenemisen kanssa tämä aiheuttaa järjestökentässä paineita vaihtoehtoisten rahoitusten etsimiseen ja mahdollisuudet rahoituksen kasvattamiseen uusien tehtäviä vastaanotettaessa ovat vähäiset ilman valtion tai kuntien apua. Kotouttamisen edistämisen tarve ja tiedossa olevat keinot ovat siinä määrin vaativia toiminnan alueita, että niitä ei voi jättää olennaisilta osin vapaaehtoistyön tai talkoiden varaan.

Kommentit lukuun 13: Hyvät väestösuhteet ja osallisuus tukemaan kotoutumista ja yhteenkuuluvuuden tunnetta

Tärkeä merkitys on myös toiminnalla joka tähtää väkivaltaisen radikalisoitumisen ennaltaehkäisyyn ja tukee henkilön halua ja kykyä integroitua yhteiskuntaan.

Kommentit lukuun: Kotoutumisen edistämisen suuntaviivat 2020-luvulle ja tiivistelmä askelista eteenpäin

-

Kantola Ilkka
Helsingin Diakonissalaitos sr